

Т. П. Чернявська

канд. пед. наук, доцент

Одеський державний економічний університет,
кафедра управління персоналом і економіки праці

ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ УСПІШНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовуються психологічні складові успішності особистості в бізнес-діяльності: інтуїція та бізнес-чуття, лідерські здібності проектування успіху і прямування до нього, відповідальність, управління емоційним станом, психологічна зрілість. Результати даного дослідження можуть бути застосовані в розробці психологічного інструментарію оцінювання, управлінського консультування і тренінгової підготовки бізнесменів.

Ключові слова: успішність особистості в бізнесі, інтуїція, бізнес-чуття, лідерство, відповідальність, психологічна зрілість.

Українське суспільство все більше усвідомлює, що лідери бізнесу є однією з дійових сил, яка здатна вивести економіку нашої країни з кризи та сприяти її розвитку. Вітчизняному бізнесу необхідні теоретичні, методологічні і методичні основи для перетворення його в цивілізований, ефективний і успішний для його учасників. Умови щодо розробки таких основ є. Вони створені до деякої міри практикою вітчизняного бізнесу останніх 20 років і наявним великим досвідом розвитку бізнесу, який ініціював світову економічну думку на розробку економічної теорії бізнесу, а бізнесменів — на осмислення і розвиток практики його ефективного ведення.

Для психології бізнес — це один з видів професійної діяльності, такий як політика, спорт високих досягнень, військова справа, винахідницька діяльність та ін. Кожна людина може знайти в бізнесі свої інтереси, досягти життєво важливих цілей, добитися значущих результатів, отримати задоволення активності і амбіцій. У бізнесі, як і в будь-якій іншій професійній діяльності, люди, що володіють різними здібностями і різним рівнем професіоналізму, досягають різного рівня успішності. Це означає також і те, що для ефективної бізнес-діяльності необхідно підбирати відповідних фахівців, яким можна і необхідно безперервно навчатися.

Тому актуальність дослідження психологічних складових успішності особистості в бізнес-діяльності полягає в необхідності розробки: 1) психологічних критеріїв підбору та входження в команду керівників підприємств вищої і середньої ланки, а також інших, необхідних бізнесу фахівців; 2) психологічного інструментарію оцінювання, управлінського консультування, тренінгової підготовки учасників бізнес-діяльності.

Аналіз творчої спадщини персонологів ХХ сторіччя: К. О. Абульханової-Славської [1; 2], Е. В. Ільєнкова [3], А. Маслоу [6], Г. Олпорта [7], К. Роджерса [8], дослідників проблем особистісного і професійного розвитку Є. О. Клі-

мова [4], В. І. Лебедева [5] — дозволяє нам стверджувати, що особистість, успішна в професійній діяльності, зокрема в бізнесі, може ефективніше, порівняно з іншими, самореалізуватися в соціальному середовищі, зберігаючи при цьому необхідний баланс особистої свободи та індивідуальної своєрідності.

Особливий інтерес у зв'язку з проблемою успішності суб'єкта в бізнес-діяльності представляє виділений у роботах К. О. Абульханової-Славської такий психосоціальний особистісний тип, як “нові росіяни”, який володіє високою адаптованістю в суспільстві. Для них характерний особливий тип свідомості, що характеризується усвідомленням своєї суб'єктності і об'єктності в соціальній дійсності, наявністю нових несуперечливих цінностей, умінням ставити і ухвалювати рішення по конкретних проблемах, а також оптимізмом як інтегральною проекцією особистісної активності і високими збалансованими показниками ініціативності. Специфіка їх мислення полягає в здатності вирішувати проблеми, пов'язані з професійною діяльністю в сучасному невизначеному і нестабільному соціальному просторі. Завдяки оперативності мислення, його швидкості і здатності ухвалювати рішення, складнощі когнітивного стилю як здібності утримувати в свідомості достатньо довго проблеми і варіанти їх рішення, представники цієї групи, пише автор, “йдуть шляхом створення з різних наборів соціальних даних якихось композицій, кожна з яких відрізняється оригінальністю. Тим самим, дана група, по-перше, сама створює умови для інших соціальних груп, по-друге, створює для себе опори в соціальній дійсності” [2]. Основний висновок, який робить дослідник щодо “нових росіян” полягає в тому, що їх лідируючий стан у сучасному російському суспільстві обумовлений оригінальними інтелектуальними здібностями у поєднанні з ініціативою і відповідальністю за умови, що всі ці характеристики ініційовані і “затребувані до дії” не обставинами життя або професійними обов'язками, а перш за все, активною позицією самої особистості.

З позиції теоретичного аналізу для нас є очевидним, що особистість, успішна в бізнес-діяльності, — це, перш за все, зріла особистість, яка знаходиться в безперервному процесі становлення, яке продовжується все життя (у формі самоактуалізації, самореалізації). Провідні характеристики професійно-успішної особистості — психічне здоров'я, функціональна автономність (незалежність) і мотивація активності усвідомленими процесами (А. Маслоу [6], Г. Олпорт [7], К. Роджерс [8]).

Психологічні складові успішності особистості в бізнес-діяльності, на нашу думку, наступні: 1) організована інтуїція та економічне чуття, 2) лідерські здібності проектування майбутнього успіху і прямування до нього, 3) відповідальність рішень і дій, 4) управління емоційним станом. Психологічна зрілість як системоутворююча якість особистості доповнює вказані складові успішності в бізнес-діяльності.

Теоретичне обговорення структури особистості, успішної в бізнес-діяльності, — це проблема специфічної ієрархії якостей, утворюючих структурну цілісність. Тому істотним моментом дослідження успішності

особистості в бізнес-діяльності залишається питання розробки адекватних засобів її діагностики і підтримки становлення на різних етапах розвитку бізнес-діяльності відповідно до рівня успішності цієї діяльності. Пошук науково обґрунтованих шляхів вирішення цих проблем складає перспективу наших подальших досліджень.

Мета теоретичного і емпіричного дослідження — вивчення психологічних складових успішності особистості в бізнес-діяльності.

Завдання дослідження.

1. Провести теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми успішності особистості в професійній діяльності, у тому числі і в бізнес-діяльності.

2. Провести емпіричне дослідження чинників бізнес-успішності, під впливом яких формуються особливості особистості і професійної діяльності бізнесменів з урахуванням рівня їх бізнес-успішності, гендерних відмінностей.

3. Розробити психологічний інструментарій оцінювання, управлінського консультування і тренінгової підготовки бізнесменів.

Відповідно до мети і завдань дослідження були підібрані методи дослідження. З метою аналізу і узагальнення теоретичних концепцій особистості бізнесмена, психологічних аспектів бізнес-діяльності були вивчені літературні джерела.

Метод наукового спостереження включав низку критеріїв, які були вивчені у досліджуваних бізнесменів: особливості мовного спілкування із співробітниками, клієнтами, постачальниками, партнерами; особливості немовної поведінки (зоровий контакт, міміка, жести, пози та ін.); особливості креативності в бізнесі (маркетинг, реклама, дизайн, конструювання) та інші особливості поведінки.

Серед методів психолого-діагностичного обстеження були використані опитувальні методи (анкетування, інтерв'ю, бесіда).

З метою отримання адекватних результатів нами була розроблена авторська психолого-діагностична методика — тест-опитувальник для бізнесменів, який включав біографічні відомості, результати психологічного обстеження і низку специфічних додаткових відомостей. Методика пройшла перевірку на валідність і надійність.

В дослідженні взяло участь 227 осіб у віці від 30 до 60 років, з них 147 чоловіків і 80 жінок, що, відповідно, складає близько 65 % та 35 %. Дані відображені в таблиці 1.

Аналіз літературних джерел дозволив нам встановити, що психологічні особливості особистості в бізнес-діяльності вивчаються вітчизняними психологами і економістами переважно в контексті успішності в підприємницькій діяльності, з превалюючою опорою на дані зарубіжних авторів та їх теоретичні переваги. Причому набір характеристик має стійку повторюваність: тенденцію до незалежності, мотивації досягнень, схильність до ризику, що складає інваріантну частину психологічного портрету підприємця. Робляться спроби типологізувати підприємців, які характеризуються суб'єктивним вибором підстав. Об'єктом більшості робіт є студенти

і представники менеджменту, що не дозволяє однозначно екстраполювати отримані дані на соціально-професійну групу бізнесменів. До того ж проявляються стереотипи дослідників відносно підприємців.

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних за віком і статтю

Вік	Кількість (n та %) досліджуваних за статтю (з 227 осіб)					
	Чоловіки		Жінки		Всього	
	n	%	n	%	n	%
30–34	25	11,01	23	10,13	48	21,15
35–44	56	24,67	37	16,30	93	40,97
45–54	47	20,70	18	7,93	65	28,63
55–60	19	8,37	2	0,88	21	9,25
Разом	147	64,76	80	35,24	227	100,00

У нашому емпіричному дослідженні взяли участь власники середніх виробничих підприємств (15 чоловіків), власники малих торговельних підприємств — приватні підприємці (17 чоловіків, 15 жінок), топ-менеджери (84 чоловіки, 35 жінок) та менеджери середньої ланки (31 чоловік, 30 жінок) виробничих підприємств Одеси.

Окрім вищезазначених складових успішності особистості в бізнес-діяльності на рівень бізнес-успішності впливають особливості життєвого шляху, пройденого бізнесменами до створення власного бізнесу, і чинники, під впливом яких вони ухвалюють рішення зайнятися бізнесом (вік, здоров'я, особливості характеру, освітній рівень, сімейні передумови, вплив минулої роботи тощо).

Стосовно ідеального віку для вступу на шлях бізнесу, то, на наш погляд, його не існує. Більшості людей, щоб зробити перші кроки в бізнес-діяльності, властиво чекати фінансової підтримки або допомоги сім'ї. З іншого боку, схильність до бізнесу може наблизити момент ухвалення рішення стати бізнесменом. Як правило, у віці 30–35 років чоловіки починають розглядати можливість роботи на себе, жінки частіше вступають на шлях бізнесу у віці 35–39 років. Інший примітний вік — 50–55 років, коли діти виросли, живуть незалежно і ніщо не заважає ризикнути і спробувати бути самому собі господарем, начальником, вільним від контролю і управління ззовні.

Чинники, під впливом яких підприємці ухвалюють рішення зайнятися бізнесом (фізичне здоров'я і енергія, характер і життєві установки, освітній рівень, сімейні передумови, вплив минулої роботи), отримані нами в опитуваннях і бесідах з бізнесменами, проведеними в травні 2010 р., представлені в таблиці 2.

Міцне здоров'я, висока “навантаженість”, стресостійкість, позитивний емоційний стан, готовність до ризику та дій в умовах дефіциту часу і інформації, енергія, що дозволяє постійно діяти, — це природні і необхідні умови управління власним бізнесом, який відрізняється великим об'ємом роботи і високими психологічними навантаженнями.

Чинники, що впливають на формування успішності особистості в бізнес-діяльності

Чинники	Прояви чинників
Фізичне здоров'я та енергія	Міцне здоров'я, здатність постійно діяти, здатність працювати багато годин в обмеження відпочинку і сну — природний порядок речей на етапі створення нового бізнесу.
Освітній рівень	Більшість досліджуваних бізнесменів має середню спеціальну або вищу освіта, хоча підприємці-самородки час від часу з'являються і можуть досягати високої успішності.
Характер і життєві установки	Бізнес як покликання вабить до себе людей, що прагнуть до незалежності, володіють нестандартним баченням світу, здатних діяти в умовах невизначеності, які розглядають бізнес як інструмент, що дозволяє досягати поставлених цілей.
Сімейні передумови	В удачливих бізнесменів зазвичай є дружина або чоловік, батьки або близькі родичі, які управляють власним бізнесом.
Вплив колишньої роботи	Удачливі бізнесмени частіше займаються бізнесом, пов'язаним з близькою їм професійною сферою.

Готовність поступитися власними інтересами в ім'я досягнення успіху і трудитися, не розпилюючи енергію на інші заняття, поки мета не буде досягнута, важливі як на етапі створення власного бізнесу, так і на наступних етапах його розвитку.

Існує думка, що люди бізнесу в своїй масі створені погано, що їх освітній рівень нижчий, ніж у населення в цілому. За даними проведеного нами дослідження, рівень освіти лідерів бізнесу, топ-менеджерів і менеджерів середньої ланки виробничих підприємств вище середнього. Проте наші дослідження показують, що тип і якість здобутої освіти не завжди повною мірою відповідають тому, що необхідно для створення власного бізнесу і ефективного управління ним. У цьому смислі жінки-приватні підприємці, кваліфікація яких за освітою часто не має відношення до бізнесу або технічних галузей, знаходяться в гіршому стані, чим їх колеги-чоловіки.

Проведене дослідження дозволило виокремити відмітні особистісні особливості власників бізнесу від найманих менеджерів.

Характерні психологічні особливості власників бізнесу — це добре розвинена інтуїція і економічне чуття, які допомагають бізнесменам ухвалювати швидкі рішення і сміло діяти; потреба в самоактуалізації у сфері бізнесу; виражений інтернальний локус відповідальності, розкриваючий сензитивність до ситуацій успіху і невдачі; орієнтація на результат, а не на процес; явне домінування інтересів і ціннісних установок, пов'язаних з роботою, ніж з іншими сферами життя, спрямованість даних установок в майбутнє; сформовані здібності рефлексій, виражена самоідентифікація з бізнесом, висока самоефективність і упевненість у собі; розвинена і адекватна система емоційної регуляції; виражені пізнавальні потреби і прагнення до професійного зростання. Характерними особливостями психологічного портрета найманих менеджерів виступають поєднання екс-

тернального локуса контролю у сфері невдач і інтернального відносно розв'язання майбутніх проблем; гармонійність вираженості інтересів і ціннісних установок відносно роботи порівняно з іншими сферами життя; схильність розглядати бізнес-освіту як резерв професійного і особистісного розвитку; тенденція оцінювати успішність професійної діяльності через показники внутрішнього зростання, а не об'єктивні результати своєї праці або діяльності компанії; прагнення до професійного управління, заснованого на наукових уявленнях у галузі менеджменту, маркетингу і т.п.; прагнення розглядати професійні успіхи як наслідок власних зусиль і активності.

Психологічні портрети, які виступили результатом бесід з досліджуваними власниками бізнесу і найманими менеджерами, мають як загальні, так і відмітні особливості. Суб'єкти бізнес-діяльності обох груп характеризуються однаково високим рівнем потреби в досягненні, високим інтелектом і лабільністю в зоні когнітивно-емоційних процесів, тенденцією ускладнювати професійні цілі і не зупинятися на досягнутому.

Результати порівняння психологічних особливостей власників і менеджерів представлені нижче у вигляді схожих і відмітних характеристик відповідно в таблицях 3 та 4.

Таблиця 3 надає уявлення про відмітні особливості власників бізнесу від найманих менеджерів, зокрема, першим властиві домінування ціннісних установок, пов'язаних з роботою; висока відповідальність у рішеннях і діях; інтуїція і економічне чуття; тенденції розглядати бізнес-освіту як актуальну потребу і оцінювати успішність власної бізнес-діяльності через об'єктивні критерії досягнень компанії.

Таблиця 3

Відмітні психологічні особливості суб'єктів бізнес-діяльності

Власників	Менеджерів
Явне домінування ціннісних установок, пов'язаних з роботою, порівняно з іншими сферами життя.	Гармонійність вираженості ціннісних установок відносно роботи порівняно з іншими сферами життя.
Виражений інтернальний локус відповідальності.	Поєднання екстернального локуса контролю у сфері невдач і інтернального відносно вирішення майбутніх проблем.
Розвинена інтуїція у поєднанні зі сформованими здібностями рефлексій і економічним чуттям.	Розвинені здібності рефлексій, схильність до самоаналізу.
Тенденція розглядати бізнес-освіту як актуальну потребу.	Тенденція розглядати бізнес-освіту як резерв, "страховку".
Тенденція оцінювати успішність власної професійної діяльності через об'єктивні критерії функціонування компанії на ринку.	Тенденція оцінювати успішність бізнес-діяльності через показники внутрішнього зростання, а також через матеріальне благополуччя, кар'єрне зростання в цілому, при цьому не обов'язково в одній компанії.

Відмітні особливості найманих менеджерів від власників бізнесу включають: гармонійність вираженості цінностей роботи та інших сфер життя; схильність у невдачах звинувачувати зовнішні обставини; схильність до самоаналізу; тенденції розглядати бізнес-освіту як резерв та оцінювати успішність професійної бізнес-діяльності через показники внутрішнього зростання (придбання професійних знань, інтелектуальний розвиток, вдосконалення соціальних навичок), а також через матеріальне благополуччя, кар'єрне зростання в цілому, при цьому не обов'язково в одній компанії.

Схожі психологічні особливості власників бізнесу і менеджерів підприємств представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Схожі психологічні особливості власників і менеджерів

<p><i>Сфера особистості:</i></p> <ul style="list-style-type: none">– цілеспрямованість, наполегливість в досягненні мети– прагматизм– готовність до самовдосконалення, актуалізації своїх можливостей і потенціалу в цілому.
<p><i>Сфера мотивації, ціннісних орієнтацій:</i></p> <ul style="list-style-type: none">– переважання мотивації досягнення успіху над мотивацією уникнення невдач;– тенденція ускладнювати професійні цілі, не зупинятися на досягнутому;– виражені пізнавальні потреби у сфері професії; прагнення до управління, заснованого на науковому менеджменті, маркетингу і т. п.
<p><i>Сфера інтелекту:</i></p> <ul style="list-style-type: none">– здатність концентруватися на головному;– здатність бачити ситуацію з різних сторін;– здатність швидко засвоювати нове, але тільки корисне в плані матеріальних, кар'єрних вигод і т. п.;– здібність до розумного ризику, заснованого на оцінці ситуації, ретельному розрахунку, прогнозі розвитку ситуації.

В проведеному дослідженні отримані дані про гендерні відмінності у досліджуваних учасників бізнесу: чоловікам-приватним підприємцям властиві виражені інтернальність, самовпевненість, схильність до нововведень, синергія, напруженість, а жінкам приватним-підприємцям — виражена контактність і комунікабельність, незалежність, гнучкість поведінки. У досліджуваних топ-менеджерів у проведеному дослідженні гендерних відмінностей не встановлено.

Вивчення сімейних передумов успішності особистості в бізнес-діяльності показало, що більшість бізнесменів до моменту свого першого крупного ділового почину вже перебували у шлюбі. Подружжя підтримка відіграє, на думку досліджуваних, велику роль, особливо якщо бізнесом займається жінка. Родичі, що мають бізнес-досвід, істотно допомагають у роботі і час-то надають фінансову допомогу, а також проявляють розуміння і психологічну підтримку.

Вплив колишньої роботи на успішність особистості в бізнесі виявляється в тому, що удачливі бізнесмени частіше займаються бізнесом, пов'язаним з близькою їм професійною сферою.

Психологічні особливості і основні віхи життєвого шляху, що сприяють успішності особистості в бізнес-діяльності, виявляються у кожного конкретного бізнесмена по-своєму відповідно до того, яке конкретне поєднання якостей характеру і чинників, які спонукають їх до створення і управління власного бізнесу, виявляються у кожному конкретному випадку.

Висновки

В період глобальної економічної кризи зростає актуальність досліджень теоретичних, методологічних і методичних основ психології успішності особистості в бізнес-діяльності.

Теоретичний аналіз і узагальнення наукової літератури з проблеми психології успішності особистості в професійній діяльності, зокрема, у бізнес-діяльності, а також практичний досвід дозволили нам визначити наступні психологічні складові успішності особистості в бізнес-діяльності: 1) організована інтуїція і економічне чуття, 2) лідерські здібності проектування майбутнього успіху і прямування до нього, 3) відповідальність рішень і дій, 4) управління емоційним станом; 5) психологічна зрілість як системоутворююча якість особистості.

Розвиток бізнес-освіти в Україні потребує наукового осмислення, емпіричних досліджень і психологічного супроводу не фрагментарно, а системно і систематично.

Результати проведеного дослідження дозволили розробити психологічний інструментарій оцінювання, управлінського консультування і тренінгової підготовки суб'єктів бізнес-діяльності.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология жизни / К. А. Абульханова-Славская. — М.: Мысль, 1980. — 336 с.
2. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. — М.: Мысль, 1991. — 299 с.
3. Ильенков Э. В. Диалектическая логика / Э. В. Ильенков. — М.: Наука, 1992. — 216 с.
4. Климов Е. А. Путь в профессию / Е. А. Климов. — Л.: Лениздат, 1984. — 189 с.
5. Лебедев В. И. Экстремальная психология. Психическая деятельность в технических и экологически замкнутых системах: Учебник / В. И. Лебедев. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. — 431 с.
6. Маслоу А. Г. Дальние пределы человеческой психики / А. Г. Маслоу [Пер. с англ.] — СПб.: Издат. группа "Евразия", 1997. — 430 с.
7. Олпорт Г. Становление личности / Г. Олпорт. — М.: Смысл, 2002. — 461 с.
8. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс [Пер. с англ., Общ. ред. и предисл. Исениной Е. И.] — М.: Изд. группа "Прогресс", "Универс", 1994. — 480 с.
9. Чернявская Т. П. Опыт психологического сопровождения изменений в организациях / Т. П. Чернявская. Наукові праці МАУП, 2001, вип. 2. — С. 65–67.

Т. П. Чернявская

канд. пед. наук, доцент

Одесский государственный экономический университет

кафедра управления персоналом и экономики труда

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ УСПЕШНОСТИ
ЛИЧНОСТИ В БИЗНЕС-ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Резюме

В статье обосновываются психологические составляющие успешности личности в бизнес-деятельности: интуиция и бизнес-чутье, лидерские способности проектирования успеха и ведения к нему, ответственность, управление эмоциональным состоянием, психологическая зрелость. Результаты данного исследования могут быть применены в разработке психологического инструментария оценивания, управленческого консультирования и тренинговой подготовки бизнесменов.

Ключевые слова: успешность личности в бизнесе, интуиция, бизнес-чутье, лидерство, ответственность, психологическая зрелость.

T. P. Chernyavskaya

Ph. D., Docent, Department of Personnel Management & Labour Economy

Odessa State Economic University

**PSYCHOLOGICAL COMPONENTS OF PERSON'S SUCCESSIVENESS
IN BUSINESS ACTIVITY**

Summary

In the article some psychological components of person's successfulness in business-activity are substantiate, such as: intuition and business flair, business feeling, leaders and leadership abilities for designing of success and ways leading to it, responsibility, management of emotional states, psychological maturity. The results of this research can be applied in working out of psychological instrument of assessment, manager's consulting and workshop training of businessmen.

Key words: person's success in business, intuition, business flair, business feeling, leadership, responsibility, psychological maturity.